

Criteria

Sector

- vmbo
- havo / vwo
- mbo
- ho

Thema

- Visie, beleid en kwaliteit
- LOB-leeromgeving
- LOB-programma
- Studiekeuze/ studiesucces
- Loopbaangesprek
- Doorstromen
- Arbeidsmarktinformatie
- LOB-documenten
- Ouderbetrokkenheid
- Professionalisering
- Samenwerking
- Kansengelijkheid

Jaartal

- > 2023
- > 2020
- 2015 - 2020
- < 2015

Soort publicatie

- Proefschrift
- Inaugurale rede/ lectorale rede
- Onderzoeksrapport
- Samenvatting onderzoeksrapport
- Artikel

ALGEMENE GEGEVENS

Titel	Samen gericht opleiden voor wendbare vakmensen. IBO Toekomstbestendigheid van het mbo
Auteurs	Werkgroep Interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO) (2023)
Hyperlink volledig onderzoek	https://open.overheid.nl/documenten/dpc-8053809ed09bc9fb000fd78ccfa23a505f1908a3/pdf

SAMENVATTING

Samenvatting van het onderzoek

Hoe moet het mbo worden vormgegeven om toekomstbestendig te zijn?

In dit rapport beschrijft de werkgroep het huidige stelsel en maakt zij een analyse in lijn met de door haar gesignaleerde trends van krimp, ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving.

Krimp en veranderingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving raken de basis van het mbo

Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) staat de komende jaren voor grote uitdagingen. Dat komt door een samenspel van demografische, economische, technologische en sociaal-culturele ontwikkelingen. Het aantal studenten in het mbo krimpt, evenals de werkzame beroepsbevolking in Nederland. Ook de arbeidsmarkt en onze samenleving zijn aan verandering onderhevig. Juist deze trends hebben grote gevolgen voor de inrichting van het mbo. Om alle studenten goed te kunnen blijven opleiden en onze samenleving draaiende te houden, is het van groot belang dat het mbo inspelt op deze trends. Het is de vraag wat daarvoor nodig is. Er zal anders gestuurd moeten worden op de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het mbo. Dit vraagstuk staat centraal in dit interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO).

De hoofdvraag is: hoe moet het middelbaar beroepsonderwijs worden vormgegeven om toekomstbestendig te zijn? Hiervoor zijn concrete beleidsopties uitgewerkt. De beleidsopties zijn in de regel budgetneutraal. Tevens zijn besparingsvarianten en intensiveringsvarianten uitgewerkt.

Uit de analyses van dit IBO zijn zes punten naar voren gekomen waarop het mbo

onvoldoende toekomstbestendig is gezien de krimp en veranderingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving die op het mbo afkomen. Hiervoor is ander beleid nodig. Onder toekomstbestendig wordt verstaan dat het mbo onder veranderende omstandigheden in staat is om kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid te realiseren.

1. Stuur op het voorkomen van uitval voor specifieke groepen

Studenten uit de entree- en niveau 2-opleiding vormen over het algemeen een kwetsbare doelgroep. Dit is terug te zien in de cijfers rondom uitval, switch en voortijdig schoolverlaten (vsv). Deze zijn het hoogst in de entreeopleiding en op niveau 2, in het bijzonder voor de instromers vanuit het voortgezet speciaal onderwijs (vso), voor instromers met een migratieachtergrond en voor studenten met ouders in de laagste landelijke inkomensgroep. In het begin van 2023 is er nieuw beleid ingezet om vsv tegen te gaan, via het aanvalsplan en de Werkagenda mbo. De werkgroep ondersteunt dit beleid, maar benadrukt dat zal moeten blijken of de inzet uiteindelijk succesvol is. Verder valt op dat er geen beleid is om uitval, switch en vsv tegen te gaan bij de specifieke doelgroepen die hier behoefte aan hebben en dat studenten vaak geen mogelijkheid hebben om snel opnieuw in te stromen in het mbo, wanneer zij uitvallen of switchen. De werkgroep beveelt daarom aan om te sturen op het voorkomen van uitval en vsv van specifieke groepen. Er is een beleids optie uitgewerkt voor één van deze groepen: een maatwerkroute in de praktijk voor vso-instromers. Hierin ontwikkelen mbo-instellingen met geormerkte middelen in nauwe samenwerking met bedrijven alternatieve en praktijkgerichte routes, met daarin onderwijs op maat voor met name oud-leerlingen uit het vso met een grote ondersteuningsbehoefte. Daarnaast is er een optie uitgewerkt om minimaal twee instroommomenten per jaar wettelijk te verplichten. Hierdoor hoeven studenten die aan het begin van het studiejaar om diverse redenen uitvallen, geen jaar te wachten om aan een nieuwe opleiding te beginnen. Hiermee wordt zoveel mogelijk voorkomen dat jongeren definitief uit het onderwijs verdwijnen, zonder startkwalificatie de arbeidsmarkt opgaan of thuis komen te zitten.

2. Verbeter de overgangen voor studenten die willen op- en doorstromen

Overgangen (binnen de beroepskolom) zijn kwetsbare momenten. De doorstroom van het mbo naar het hbo is vaak niet succesvol: ongeveer de helft van de instromers uit het mbo valt uit. Ook de opstroom van niveau 2 naar 4 baart zorgen: na vier jaar heeft slechts 50% een diploma behaald. Dit toont aan dat de inzet van het beleid met betrekking tot op- en doorstroom niet overal succesvol is. De overgangen kunnen verbeterd worden door een warme overdracht. De werkgroep heeft daartoe een beleids optie uitgewerkt waarin vo-, mbo- en hbo-instellingen wettelijk verplicht worden om informatie over te dragen over studenten die op- en doorstromen naar hun

vervolgonderwijs. Als docenten en ondersteunend personeel meer informatie en voorkennis hebben over studenten, kunnen ze al bij de start op behoefte en kansen van de individuele studenten inspelen. Zo kan de overgang voor de student worden versoepeld.

De werkgroep merkt hierbij wel op dat een mbo-opleiding op zichzelf ook waardevol is: doorstromen is dus niet altijd noodzakelijk. Voor die studenten die willen doorstromen moet dit gefaciliteerd worden.

3. Stuur scherper op het aanbod in de regio

De studentenaantallen dalen en er is op dit moment geen structurele oplossing voor het omgaan met krimp. Dit wordt nu met fusies en samenwerking opgelost, waarbij het huidige aanbod zoveel mogelijk in stand wordt gehouden. De overheid stuurt op dit moment beperkt op het aanbod: de sturing op macrodoelmatigheid vindt vooral plaats via zelfregulatie door de sector. Deze aanpak is onvoldoende succesvol en komt verder onder druk te staan door de toenemende krimp. Dit komt doordat de dalende studentenaantallen ervoor zorgen dat de rijksbijdrage voor instellingen afneemt. Hierdoor kan het huidige opleidingsaanbod niet overal op dezelfde wijze in stand worden gehouden. De huidige bekostigingssystematiek helpt om tot een doelmatig aanbod te komen. Alleen voor regio's waar de krimp groot is, dreigt het aanbod definitief te verdwijnen. Daarvoor zijn oplossingen nodig. De bekostiging leidt tegelijkertijd ook tot concurrentie om studenten. Dit kan samenwerking in de regio belemmeren en staat doelmatigheid in de weg.

De werkgroep beveelt aan om meer te sturen op het aanbod in de regio. Gezien de krimpende studentenaantallen en de krimpende beroepsbevolking wordt dit steeds belangrijker. Dit kan bijvoorbeeld via een regioplan dat samenwerking in de regio bevordert. Mbo-instellingen worden in dat geval verplicht om samen met partners in de regio een plan te maken voor een efficiënt aanbod en een deel van de bekostiging wordt hieraan gekoppeld. Voor die instellingen waar echt geen efficiëntieslag meer gemaakt kan worden, kan extra financiële ondersteuning beschikbaar worden gesteld. Voor een (deels) vaste bijdrage per instelling (vaste voet) vindt de werkgroep het nog te vroeg. De werkgroep stelt verder voor dat de prikkels in de bekostiging meer gericht worden op het aanbieden van opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief. Dit kan door het verhogen van de prijsfactoren van opleidingen met een goed perspectief.

Tevens ziet de werkgroep nog drie mogelijkheden om te sturen op een efficiënt aanbod dat gericht is op cruciale tekortsectoren. Zo kan er een minimumnorm worden ingevoerd voor het aantal studenten per opleiding, kunnen er richtinggevend kaders komen voor het opleidingsaanbod op basis van arbeidsmarktinformatie en kan de zorgplicht arbeidsmarktperspectief worden aangescherpt.

4. Meer en eerder inzetten op een kansrijke toekomst

Drie op de tien studenten hebben spijt van hun studiekeuze. Daarnaast kiezen niet alle studenten een studie in een domein met een goed arbeidsmarktperspectief. Een goede studiekeuze is van belang voor de student en de samenleving en het huidige beleid leidt nog niet altijd tot de gewenste uitkomsten voor beiden. Dit wordt nog belangrijker door de krapte op de arbeidsmarkt. Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) vormt belangrijk beleid rondom studiekeuze. Ook het aanbod van profielen en keuzevakken in het vmbo speelt hierbij een rol. De invulling van LOB door vo-scholen en mbo-instellingen varieert sterk en is volop in ontwikkeling. Het betrekken van (goede) arbeidsmarktinformatie gebeurt niet altijd, terwijl dit wel invloed heeft op de studiekeuze van studenten. Dit is vooral relevant voor de groep die twijfelt over hun vervolgopleiding. De werkgroep beveelt daarom aan om meer en eerder in te zetten op de studiekeuze. Dit kan bijvoorbeeld door de aandacht voor arbeidsmarktperspectieven binnen LOB te expliciteren en vast te leggen in de Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs. Docenten, decanen en mentoren kunnen vervolgens worden bijgeschoold en getraind om de aandacht voor arbeidsmarktperspectieven goed over te brengen op de leerlingen. Ook adviseert de werkgroep onderzoek te doen naar het versterken van de oriënterende functie van de beroepsgerichte programma's in het vmbo.

5. Blijf inzetten op actualiteit en innovatie om te kunnen aansluiten bij de arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt is krap en er veranderen, verdwijnen en ontstaan beroepen. Het mbo moet zich steeds sneller aanpassen aan deze veranderingen. Het blijft belangrijk om te bekijken waar het stelsel voor wat betreft actualiteit, flexibiliteit en innovatie verder geoptimaliseerd kan worden. Daarnaast kan leren in de praktijk meer benut worden: het leidt tot een betere aansluiting op de arbeidsmarkt, het zorgt ervoor dat studenten op de hoogte zijn van de laatste ontwikkelingen op de veranderende arbeidsmarkt en het kan een oplossing zijn voor de krimpproblematiek. Het is hierbij wel van belang dat er voldoende stageplaatsen en praktijkleerplaatsen beschikbaar zijn, ook in (cruciale) tekortsectoren. Het binden en boeien van studenten en startende werknemers door het bedrijfsleven is nodig om daadwerkelijk een bijdrage te leveren aan het afnemen van de tekorten. Ook leven lang ontwikkelen (LLO) is van essentieel belang om te kunnen aansluiten bij de arbeidsmarkt. Het mbo-aanbod zou hiervoor beter benut kunnen worden. Daarnaast is het belangrijk om studenten toe te rusten voor de dynamische arbeidsmarkt. Breed toepasbare vaardigheden die in de beroepscontext worden aangeleerd (zoals analytische vaardigheden, interpersoonlijke vaardigheden, loopbaancompetenties en digitale vaardigheden) worden steeds belangrijker en het is momenteel niet duidelijk of deze vaardigheden voldoende in de kwalificatiedossiers zitten. Een goede toerusting van onderwijsprofessionals om in te kunnen spelen op al deze veranderingen is ook van groot belang.

De werkgroep adviseert daarom om het stelsel responsiever te maken. Dit kan door het leren in de praktijk verder te stimuleren, door het praktijkdeel in de beroepsopleidende leerweg (bol) te vergroten, het BBL-offensief te verbreden naar jonge studenten en de Subsidieregeling praktijkleren gericht in te zetten. Dit laatste kan door de regeling meer toe te spitsen op bijvoorbeeld het mkb, tekortsectoren of door de regeling te verbinden aan de ontwikkeling van het aantal studenten in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Tevens kan er onderzocht worden of de processen met betrekking tot de kwalificatiestructuur geoptimaliseerd kunnen worden en kunnen de kwalificatiedossiers onderzocht worden om te zien welke breed toepasbare vaardigheden opgenomen zijn en/of hoe dit in de dossiers kan worden toegevoegd. LLO is belangrijk voor de responsiviteit en kan verder gestimuleerd worden door het ontwikkelen van toepassingen van een skillstaal (een taal om kennis en vaardigheden zo precies mogelijk te beschrijven), een toegankelijker vrijstellingenbeleid en het verder ontwikkelen van de mbo-certificaten. Ten slotte kan de kennisinfrastructuur worden versterkt om zo onderwijsprofessionals in staat te stellen te innoveren en in te kunnen spelen op de laatste ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Dit kan door een landelijk kenniscentrum te maken en door een innovatie- en onderzoeksprogramma voor het mbo vorm te geven op basis waarvan kennis, inzichten, producten en diensten worden ontwikkeld die ervoor zorgen dat docenten en praktijkbegeleiders sneller en beter zijn toegerust op technologische ontwikkelingen.

6. Begeleid studenten naar zelfredzaam burgerschap

Niet alleen de arbeidsmarkt, ook de samenleving verandert. Zo neemt het aantal (leerplichtige) nieuwkomers (anderstaligen) toe en zorgen technologische veranderingen, globalisering, toenemende ongelijkheid en ervaren polarisatie voor een samenleving waarin van mensen meer wendbaarheid en zelfredzaamheid wordt verwacht. Om studenten hier goed op voor te bereiden, zijn onder andere goede basisvaardigheden (taal, rekenen, burgerschap) van belang. Het is op dit moment onvoldoende inzichtelijk in hoeverre de studenten deze vaardigheden voldoende beheersen en de cijfers die er zijn voor wat betreft taal en rekenen, zijn zorgelijk. Er is daarom beleid ingezet rondom de basisvaardigheden. De werkgroep ondersteunt dit beleid, maar benadrukt dat zal moeten blijken of de inzet uiteindelijk succesvol is. Er zijn zorgen over de aandacht voor de levensvaardigheden op het vlak van de fysieke, mentale en financiële gezondheid: in het nieuwe beleid rondom burgerschap is de aandacht hiervoor afgenomen. Ook valt op dat basisvaardigheden momenteel niet structureel worden herijkt, in tegenstelling tot de beroepsgerichte vaardigheden in de kwalificatiedossiers. Hierdoor bestaat het risico dat studenten onvoldoende worden voorbereid op de samenleving. Met betrekking tot leerplichtige nieuwkomers is te zien dat zij niet altijd kunnen instromen in het mbo op het niveau dat zij aankunnen.

De werkgroep beveelt aan om de zelfredzaamheid van studenten te vergroten door de

LOB ONDERZOEK

basisvaardigheden bijvoorbeeld eens in de vijf jaar door te lichten. Hiermee wordt gezien of dat wat aangeleerd wordt, nog wel past bij de arbeidsmarkt en samenleving van dat moment. Daarnaast kan een pilot gestart worden waarmee een menukaart wordt ontwikkeld met effectieve interventies op het gebied van levensvaardigheden. Ten slotte kan een nieuwe onderwijsvoorziening bij mbo-instellingen ontwikkeld worden voor niet-inburgeringsplichtige, anderstalige studenten. In deze voorziening kunnen zij in een jaar Nederlands leren en zich voorbereiden op doorstroom naar het mbo op niveau 2, 3 of 4.

TRANSFER

Wat kun je uit het onderzoek meenemen naar de LOB-praktijk?

- Het belang van het aanbieden van arbeidsmarktinformatie ten behoeve van de studiekeuze, zodat studenten een weloverwogen studiekeuze kunnen maken.
- Daarnaast kan leren in de praktijk meer benut worden: het leidt tot een betere aansluiting op de arbeidsmarkt, het zorgt ervoor dat studenten op de hoogte zijn van de laatste ontwikkelingen op de veranderende arbeidsmarkt en het kan een oplossing zijn voor de krimpproblematiek.
- Ook is het belangrijk om studenten toe te rusten voor de dynamische arbeidsmarkt. Breed toepasbare vaardigheden die in de beroepscontext worden aangeleerd (zoals analytische vaardigheden, interpersoonlijke vaardigheden, loopbaancompetenties en digitale vaardigheden) worden steeds belangrijker.